

Румунія — екуменічна terra (in)cognita

ПШЕМИСЛАВ НОВАКОВСЬКИЙ

30 СІЧНЯ 2026

Не секрет, що на сьогоднішній вигляд національних спільнот і на події, що відбуваються в нас перед очима, впливають культурні контексти, у яких ці спільноти формувалися, історичні перипетії, а також банальне географічне розташування. Можливо, історія та географія — не найважливіші чинники, проте важко заперечити їхній вплив на сучасний візерунок кожного народу. Саме тому розмову про екуменізм у сучасній Румунії варто почати з географічного, історичного й культурного контекстів.

Собор спасіння нації, 2023. Фото: Manalytics

Географія, історія, культура

Сучасна Румунія — це держава центрально-східної Європи з територією в понад 238 тисяч км². Для порівняння: Польща займає понад 300 тисяч км², а Україна — понад 600 тисяч км². Кількість населення Румунії, за різними даними, становить від 18 до 20 мільйонів осіб. Якщо дійде до об'єднання Румунії та Молдови, то населення зросте до 25 мільйонів.

Хоча внаслідок історичних подій румунська культура має чимало спільного з балканською, за географічним розташуванням Румунія до Балканів не належить. Вона межує — і, відповідно, взаємодіє — із сучасними Україною, Угорщиною, Болгарією, Сербією, Молдовою.

У довгій історії країни не бракувало періодів колонізації. У різні часи її захоплювали Римська, Османська та Австро-Угорська імперії. Римська колонізація наклала значний відбиток на

культуру Румунії: тоді місцеві землі були провінцією під назвою Дакія. У середньовіччі, зокрема через сусідство з Руссю, населення зазнавало також впливів слов'янської культури (вони надходили в основному з південного сходу, де сьогодні розташована Молдова). Ці впливи досі можна простежити в мові: з одного боку, сучасна румунська належить до романської групи і має багато лексем, спільних з італійською та французькою мовами, а з другого — містить слов'янські запозичення. Цікаво, що навіть тексти православної літургії в Румунії якийсь час записували кирилицею; сьогодні використовують тільки латиницю.

Знаковим етапом румунської державності було Румунське королівство, яке існувало від 1881 до 1947 року і яким правили королі з династії Гогенцоллернів. Комуністичний режим ліквідував конституційну монархію в 1947 році та змусив до втечі короля Міхая I.

Після Першої світової війни, у якій королівство брало участь на боці Антанти, до складу Румунії офіційно ввійшли Трансильванія, Буковина, Бессарабія, Добруджа. Нове державне утворення отримало назву Велика Румунія. Пізніше частину цих територій захопив Радянський Союз.

Значення для Польщі та України

Румунія — важливий елемент польської концепції «Польща від моря до моря», історичні підстави якої вбачають у тому, що деякі території сучасної Румунії, зокрема Волоське та Молдавське князівства, у XIV–XV століттях були вотчиною Польського королівства й давали йому вихід до Чорного моря. Утім, історична ностальгія — не привід для погіршення відносин: Польща із Румунією завжди мала добрі стосунки і якийсь час (у 1918–1938 роках) навіть спільний кордон. Завдяки цьому стала можливою втеча польського уряду в 1939 році через території гостинної Румунії.

Для України ж Румунія важлива насамперед як сусідка, що входить до Європейського Союзу.

Міжконфесійна ситуація

На відміну від Польщі й України, Румунія не має конкретної дати хрещення. За легендою, Румунію християнізував апостол Андрій, та загалом на румунських землях євангелізація була процесом, початок якого можна визначити IX–XI століттями. Християнство поширювалося на цих теренах із півдня, через Болгарію, котра перебувала під сильним впливом традиції святих

Кирила та Мефодія. Звідти прийшла візантійська традиція, яка переважає в країні досі. А от латинською традицією Румунія завдячує угорським впливам у Трансильванії.

Сьогодні 85 % християн у державі становлять православні, близько 7 % — католики, а близько 5 % — протестанти. Можна впевнено сказати, що саме православ'я лежить в основі румунської ідентичності, саме з ним румуни ідентифікують себе як народ. Воно є безперечно важливим елементом їхньої культури не тільки в історичному контексті, а й сьогодні.

Румунська Православна Церква має свій патріархат, встановлений лише 1925 року. У 2025-му його століття відсвяткували в нещодавно завершеному найбільшому у світі патріаршому Соборі спасіння нації. Румунський патріархат — найбільш значущий у світі, а Румунська Православна Церква — це найбільша автокефальна Церква, яка ніколи не була в підпорядкуванні московської.

До Румунського патріархату належать дев'ять митрополій (загалом 53 дієцезії): шість у Румунії та ще три у діаспорі — митрополія Обох Америк, митрополія Західної Європи та новостворена митрополія в Молдові. В Україні Патріархат від 2024 року опікується вірними через нову церковну структуру – Румунську Православну Церкву в Україні, не маючи наміру проголошувати окрему митрополію. У таких областях, як Чернівецька (Буковина) та Закарпатська, є понад 120 румунсько-православних парафій. Після приєднання в 1940 році Північної Буковини до радянської України всіх вірних цієї церкви автоматично підпорядкували РПЦ, а пізніше — УПЦ (МП). Радянська влада не забороняла богослужінь румунською мовою, проте ієрархічні структури та церковне життя залишалося під контролем Московського патріархату.

Румунська Православна Церква добре розвивається та дбає про освіту свого духовенства. Вона має 25 семінарій, 15 тисяч священників, 8,5 тисяч монахів, 53 єпископів, а теологічних факультетів — 11. Унікальне для Європи явище — чотири богословські факультети в одному державному (sic!) університеті імені Бабеша-Бойяї у трансильванському місті Клуж-Напока: православної теології, греко-католицької, римо-католицької і протестантської. Щоправда, жінки, хоча й можуть вивчати теологію, не можуть її викладати. Для викладачок на теологічних факультетах доступними лишаються хіба що мови, катехитика і психологія.

Румунія в екуменічній перспективі

Говорячи про екуменізм, передусім належить зосередитися на Трансильванії, яка до 1867

року належала до Австро-Угорської імперії. 1700 року Римо-Католицька Церква уклала тут унію¹, в результаті якої утворилася Румунська Греко-Католицька Церква. Тоді більшість православних Трансильванії приєдналася до Католицької Церкви як уніати, греко-католики. Проте 1948 року комуністична влада вчинили в Румунії те саме, що й раніше (1946 року) в Україні — ліквідувала Греко-Католицьку Церкву, понад півтора мільйона католиків обох обрядів силоміць приєднала до російського православ'я, відібрала понад дві тисячі церков і сакральних об'єктів. Румунська Греко-Католицька Церква зазнавала переслідувань, серед її вірних були й ті, які загинули мученицькою смертю.

Сьогодні в Румунії налічується 1,7 мільйона католиків обох обрядів; до римського належать 880 тисяч осіб — здебільшого це віряни угорського походження. Після повалення комунізму в 1989 році та смерті Ніколае Чаушеску греко-католики вийшли з підпілля, проте не повернули собі відібраного церковного майна.

Важливою подією для румунської Церкви був візит папи Йоана Павла II у травні 1999 року. Він зустрівся з патріархом Теоктистом і говорив про страждання від комунізму усіх Церков у Румунії — Православної, Греко-Католицької та Римо-Католицької. Румуни дуже гостинно та щиро вітали папу. Він же, розуміючи складність історичного й культурного контекстів, дипломатично не згадав про майнові втрати Католицької Церкви. Ба більше, він зробив справді екуменічний жест: доклався до побудови патріаршого Собору спасіння нації, пожертвувавши 200 тисяч доларів; на соборі з цього приводу розмістили пам'ятну таблицю.

Парадоксально, але комуністичні переслідування католиків Трансильванії та примусовий перехід до православ'я сприяли проникненню західних ідей до православного світу Румунії. Не йдеться про латинізацію літургії, бо загалом візантійська літургія Румунської Православної Церкви не змінилася; проте греко-католики, які перейшли на православ'я, вплинули на відкритість до відносин із Католицькою Церквою і на характер православ'я у Трансильванії. Тому, хоча папа Йоан Павло II відвідав тільки Бухарест, його візит радісно сприйняли всі християни Румунії.

Попри те, що Католицька Церква не має інтеркомунії з православними, коли папа служив Святу Месу, румунський патріарх був присутній у літургійному вбранні, а коли Службу Божу відправляв патріарх, то папа римський, теж у відповідних літургійних шатах, брав участь у процесії до вівтаря, в обряді поцілунку вівтаря та інших припустимих у такій ситуації елементах літургії. Ці жести яскраво вказували на можливість літургійного зближення. Навіть благословення вірних наприкінці Меси було виразно екуменічним: патріарх співблагословляв на католицькій літургії, а папа — на православній. Такі знаки надзвичайно рідкісні в непростому екуменічному процесі, а тому безсумнівно цінні.

Ця відкритість не може не захоплювати. Відчутно, що в релігійному житті Румунії немає гострих конфліктів між православними й католиками, немає їх і між румунами й українцями чи румунами й поляками. Наші народи ніколи відкрито не ворогували.

Вишуканістю сакрального мистецтва — як архітектури, храмових розписів і мозаїк, так і літургійного співу — Румунська Православна Церква нагадала мені добре збережену історичну Візантію — тільки живу й реальну. Румунський історик Ніколае Йорга окреслює цей феномен як «Візантія після Візантії»².

Чому Румунія відкрита до екуменізму?

Гадаю, що відкритість до екуменізму означає для румунів також відкритість до Європи, наближення до її традиції та культури, активні міжнародні контакти. Поза тим, Румунська Православна Церква свідомо, що під час радянської окупації представники ієрархії співпрацювали з режимом, а Церква загалом не підтримувала руху опору (що, звісно, не перекреслює того, що серед пастирів того періоду були й мученики, які постраждали за переконання, що не відповідали комуністичному порядку денному). З одного боку, це дало змогу уникнути гостріших і більш нищівних конфліктів, зберегти майно й навіть примножити його, тож сьогодні Церква в Румунії володіє, за різними даними, 20–25 % землі в державі. А з другого боку, призвело до впливу вірян. Сьогодні Церква докладляє зусиль, аби відновити свої позиції, повернути повагу й довіру людей. Екуменізм — один зі шляхів відновлення духовної єдності румунів.

Загалом же ми бачимо, як здійснюються слова, які папа Йоан Павло II сказав на закінчення Божої Літургії в Бухаресті 9 травня 1999 року: «Нехай Бог уділить свого благословення цій давній і славній Церкві у реалізації її пасторської місії і нехай учинить, аби усі вірні знову могли давати радісне свідчення повного взаємного сопричастя та відважної вірності Євангелієві»³.

Примітки

1. Ronald G. Roberson, *Chrześcijańskie Kościoły Wschodnie*, Bydgoszcz 1998, s. 175.
2. Див. Nicolae Iorga, *Byzance après Byzance*, Bucarest 1935.
3. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, nr 7 (214) 1999, s. 23.